

הקשר בין עקה הורית לזמן מסך של ילדים צעירים בזמן סגר הקורונה

**יעל נבון, ליאורה בוורס, כרמל בלנק, דנה וקנין
ויוסי שביט**

המחקר נערך בתמיכתן הנדיבה של קרן ברכה, קרן ברנרד ון ליר ויד הנדיב

סדרת מחקרי הגיל הרך של מרכז טאוב

מחקר מס' 5, ירושלים, סיון תשפ"א, מאי 2021

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב נוסד ב־1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'ין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולקר־סקסון־הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי.

מרכז טאוב מעמיד בפני מקבלי ההחלטות המובילים בארץ ובפני הציבור הרחב תמונה כוללת, המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית המדיניות הציבורית. הצוות המקצועי של המרכז וצוותי המדיניות הבין־תחומיים, הכוללים חוקרים בולטים בתחום באקדמיה ומומחים מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים ומעלים חלופות למדיניות בנושאים חברתיים־כלכליים מרכזיים העומדים על סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח ארוך והערכות של חלופות למדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תוכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובחו"ל.

פרסום זה, ככל פרסומי המרכז, הוא על דעתם ואחריותם של מחבריו בלבד. אין בו כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

היוזמה לחקר ההתפתחות ואי השוויון בגיל הרך

היוזמה לחקר ההתפתחות ואי השוויון בגיל הרך של מרכז טאוב נועדה לקדם מחקר על השפעת סביבתם של ילדים בגיל הרך על הישגיהם בעתיד ולהפיץ ידע עדכני בנושא. מטרתה לסייע בקידום מדיניות אפקטיבית לשיפור התנאים הסביבתיים שבהם ילדים בישראל מבלים את שנות חייהם הראשונות, כדי לשפר את הישגיהם ולצמצם פערים חברתיים־כלכליים בקרבם. חוקרי היוזמה כותבים דוחות מחקר עדכניים, סקירות ספרות וניירות עמדה ומדיניות. במסגרת מאמציה להפיץ ידע עדכני, היוזמה מקיימת סמינר עיוני להקניית בסיס בין־תחומי – תיאורטי ואמפירי – בחקר הגיל הרך. את פעילות היוזמה מלווה ועדה מייצגת המורכבת מאנשי אקדמיה מובילים, קובעי מדיניות ופעילים של ארגוני החברה האזרחית, המחויבים לקידום ויישום מדיניות אפקטיבית בתחום הגיל הרך בישראל. פעילות היוזמה נתמכת על ידי קרן ברכה, קרן ברנרד ון ליר ויד הנדיב.

בראש היוזמה עומד פרופ' יוסי שביט, חוקר ראשי במרכז טאוב ופרופסור אמריטוס באוניברסיטת תל אביב.

צוות החוקרים: ליאורה בוורס, ד"ר כרמל בלנק, דנה וקנין, נעם זונטג וד"ר יעל נבון.

עוזר מחקר: חי וקנין.

חברי הוועדה המייעצת: פרופ' פרנק אוברקלייד, דניאלה בן־עטר, ד"ר שושי גולדברג, פרופ' ג'וני גל, פרופ' ראובן גרונאו, אפרת דגניטופורוב, ד"ר ציפי הורוביץ־קראוס, סימה חדד, פרופ' מנאל טרכטנברג, ד"ר מיה יערי, ד"ר טלי יריב משעל, אורית לוי, ד"ר נעמי מורנו, ורדה מלכה, מיכל מנקס, פרופ' סיגל סדצקי, פרופ' אסתי עדייפה, אהוד (אודי) פראוור, פרופ' יצחק פרידמן, פאטמה קאסם, פרופ' אבי שגי־שוורץ.

הקשר בין עקה הורית לזמן מסך של ילדים צעירים בזמן סגר הקורונה

יעל נבון, ליאורה בוורס, כרמל בלנק, דנה וקנין
יוסי שביט

תקציר

מחקר זה עוסק בשימוש של ילדים צעירים במסכים בסגר הקורונה הראשון בישראל באביב 2020. שימוש במסכים עלול לגרום לעיכוב בהתפתחות האופטימלית של ילדים צעירים. במחקר ביקשנו להשיב על שלוש שאלות: האם יש קשר בין מידת השימוש במסכים אצל ילדים לעקה הפסיכולוגית של הוריהם? האם שימוש במסכים בקרב ילדים צעירים בזמן הסגר היה נפוץ יותר בשכבות חברתיות-כלכליות נמוכות בהשוואה לשכבות גבוהות? ומה הקשר בין העקה הפסיכולוגית שחוו הורים בתקופה זו למאפייניהם החברתיים-כלכליים? שאלות אלו נבחנו על בסיס נתונים שנאספו בסקר אינטרנטי של הורים לילדים צעירים שנערך בישראל בזמן סגר הקורונה הראשון. תוצאות המחקר מלמדות שהשימוש במסכים בקרב ילדים צעירים גדל עם התגברות העקה של הוריהם, ושהן רמות השימוש של הילדים במסכים והן רמות העקה ההורית בעת הסגר היו גבוהות יותר בשכבות חברתיות-כלכליות נמוכות.

* ד"ר יעל נבון, חוקרת, מרכז טאוב; ליאורה בוורס, סמנכ"לית כספים ותפעול, מרכז טאוב; ד"ר כרמל בלנק, חוקרת, מרכז טאוב והמחלקה למדעי ההתנהגות, המרכז האקדמי רופין; דנה וקנין, חוקרת, מרכז טאוב ודוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב; פרופ' יוסי שביט, ראש היוזמה לחקר ההתפתחות ואי השוויון בגיל הרך במרכז טאוב ופרופסור אמריטוס לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל אביב. אנו מודים לקרן ברנרד ון-ליר, לקרן ברכה וליד הנדיב על תמיכתן הנדיבה במחקר, ולמייסלון דלאשה על תרגום השאלון לערבית ועל הייעוץ הלשוני בערבית.

מבוא

חוקרים ואנשי מקצוע מצביעים על כך ששימוש במסכים עלול לגרום לעיכוב בהתפתחות האופטימלית של ילדים, בייחוד בשנים הראשונות לחיים. בזמן סגר הקורונה מוסדות החינוך לא פעלו וחלק גדול מן הפעילות הכלכלית הושעתה, וכתוצאה מכך משפחות רבות נאלצו לשהות בביתהן שבועות ארוכים. בבתים התפתחה אווירה של "סיר לחץ" והורים רבים התפתו להושיב את ילדיהם מול מסכי הטלוויזיה או מסכים אחרים. במחקר זה בחנו את היקף השימוש במסכים בקרב ילדים למשפחות מרקע חברתי-כלכלי שונה במהלך סגר הקורונה הראשון. הממצא העיקרי שלנו הוא שרמות גבוהות של עקה פסיכולוגית בקרב ההורים קשורות לבילוי זמן ממושך יותר של ילדיהם הרכים מול מסכים. נוסף על כך, כמצופה, מצאנו שעקה פסיכולוגית רווחת יותר בקרב שכבות מרקע חברתי-כלכלי נמוך ובקרב החברה הערבית בישראל.

כאמור, חוקרים ואנשי מקצוע מודאגים מן ההשפעה המזיקה של זמן מסך על בריאותם של ילדים צעירים, על שנתם, על התפתחותם הקוגניטיבית והרגשית ועל התנהגותם (Madigan et al., 2019, 2020; Tomopoulos et al., 2010; Wen et al., 2014; Zimmerman & Christakis, 2005). אין פלא אפוא שרשויות הבריאות של מדינות שונות ממליצות להימנע משימוש במסכים עד גיל 18–24 חודשים, ולאחר מכן, לפחות עד גיל 5, להגביל את השימוש לשעה אחת ביום (הר"י, 2014; Hill et al., 2016; Ponti et al., 2017; WHO, 2019).

הספרות המחקרית מצביעה על מתאם בין מאפיינים הוריים מסוימים לזמן המסך שילדיהם צורכים – ילדים מרקע חברתי-כלכלי נמוך נוטים להשתמש במסכים יותר שעות מילדים משכבות חברתיות מבוססות (McArthur et al., 2020; Wijtzes et al., 2012; Yang-Huang et al., 2017). הספרות מצביעה גם על כך שהורים מעוטי אמצעים נוטים לחוות עקה רבה יותר עקב דאגות כלכליות (Kalil & Ryan, 2020; Leinonen et al., 2003; Puff & Renk, 2014); עקה זו, בתורה, מאתגרת את יכולתם להיות מעורבים בחיי ילדיהם וקשורה למיעוט הגבלות הוריות (Conger et al., 1994; Kalil & Ryan, 2020; Lampard et al., 2013; Mistry et al., 2002), בהן הגבלות על זמן מסך.

גם רמת העקה הפסיכולוגית של הורים וגם זמן המסך של ילדיהם השתנו נוכח התפרצות הקורונה והאתגרים הרבים שהציבה המגפה בפני חיי המשפחה בישראל, כמו גם במקומות אחרים בעולם. במשך חלק ניכר מתקופת המגפה מוסדות החינוך לא פעלו ומפגשים חברתיים כמעט לא התקיימו. הורים רבים נעשו המטפלים הבלעדיים של ילדיהם הצעירים, ונאלצו "ללהטט" בין טיפול בילדים במשרה מלאה ובין עבודה; אחרים איבדו את עבודתם או חוו קיצוצי שכר והתמודדו עם דאגות כלכליות מכהידות ועקה בדיוק בזמן שבו ילדיהם היו זקוקים להם יותר מכול. בניסבות אלו המסכים סיפקו להורים פתרון קל להתנגשות

בין הצורך להעסיק את הילדים לבין הצורך לעבוד ולהתמודד עם הקשיים והדאגות שחוו באותה תקופה (AAP, 2020). מחקר זה בוחן את הקשר בין זמן המסך של ילדים צעירים בזמן סגר הקורונה הראשון בישראל ובין המאפיינים החברתיים והדמוגרפיים של הוריהם והעקה הפסיכולוגית שלהם בזמן הסגר.

שימוש במסכים והתפתחות ילדים

השפעת השימוש במסכים על ילדים נחקרה באופן נרחב על ידי חוקרים מדיסציפלינות שונות, ובכללן רפואת ילדים, פסיכולוגיה וסוציולוגיה. המחקרים מראים שמסכים עלולים להסב נזקים בריאותיים והתפתחותיים לילדים, בייחוד לילדים צעירים מאוד. נמצא קשר חיובי בין זמן מסך מרובה להשמנת יתר (Suglia et al., 2013; Taveras et al., 2013; Wen et al., 2014), לדפוסי שינה משובשים (Hill et al., 2016; Ponti et al., 2017) ולבעיות התנהגותיות ורגשיות (Christakis et al., 2018; McArthur et al., 2020; Pagani et al., 2016; Radesky et al., 2014; Hu et al., 2020; Madigan et al., 2019, 2020; McArthur et al., 2010; Tomopoulos et al., 2010; Richert et al., 2010; et al., 2020). עוד נמצא שיש מתאם בין שימוש מוגבר במדיה בגילי הגן ובין פגיעה במבנה החומר הלבן במערכת העצבים במוח, המעורב בהתפתחות מוקדמת של שפה ואוריינות (Hutton et al., 2020). ממצאים אלו, לצד העובדה שדפוסי השימוש במסכים בגיל צעיר יוצרים לעיתים קרובות הרגלים לעתיד (McArthur et al., 2020), הובילו את רשויות הבריאות לנסח את ההמלצות שהובאו לעיל. מכאן עולה גם החשיבות הרבה של הבנת הגורמים הסביבתיים הקשורים לזמן מסך בקרב ילדי גן.

רקע חברתי-כלכלי וצריכת זמן מסך

הספרות הסוציולוגית מראה שיש הבדלים ניכרים בסגנון ההורות – ובכלל זה בקשר בין הורים לילדים, במעורבותם של ההורים בחיי הילדים ובאופן שבו ילדים מבלים את זמנם – בין משפחות מרקע חברתי-כלכלי שונה. הורים מהשכבות הגבוהות נוטים לעסוק ב"טיפוח מכוון" (concerted cultivation), גישה המבוססת על מעורבות הורים בארגון הפעילויות של ילדיהם ובפיקוח עליהן. לעומתם הורים ממעמד נמוך נוטים לנקוט גישה של "התפתחות טבעית", שעל פיה המיומנויות והכישורונות של ילדיהם יתפתחו מאליהם (Lareau, 2011). הספרות מצביעה גם על כך שככלל, הורים ממשקי בית ברמה חברתית-כלכלית גבוהה יותר מבלים זמן רב יותר בטיפול בילדים, אף שהם מבלים זמן רב יותר גם בעבודה מחוץ לבית (Guryan et al., 2008; Kalil et al., 2012). פער בין משפחות משכבות כלכליות שונות קיים גם בפעילויות הוריות כמו קריאת סיפורים, לימוד אותיות וספורות והשתתפות בפעילויות תרבות (Kalil et al., 2016).

ילדים צעירים משכבות נמוכות, בין שהם באים ממשפחות בעלות הכנסות נמוכות ובין שאימותיהם בעלות השכלה נמוכה יחסית, נוטים לבלות זמן רב יותר בצפייה או במשחק במסכים לעומת ילדים מרקע גבוה יותר, וההבדלים האלה נמשכים לאורך הילדות (Hish et al., 2020; McArthur et al., 2020; Wijtzes et al., 2012; Yang-Huang et al., 2017). אפשר שהסיבות להבדלים הללו הן, בין השאר, שהורים משכילים יותר משתמשים פחות במסכים בנוכחות ילדיהם, שזמן המסך היומי ההולם לילדיהם נמוך יותר בעיניהם, ושהם מייחסים חשיבות רבה יותר להגבלת זמן המסך של ילדים לעומת הורים בעלי השכלה מועטה יותר (Määttä et al., 2017). עוד נטען בספרות שלרקע חברתי-כלכלי גבוה יש קשר חיובי לא רק לפחות זמן מסך אלא גם להסתברות גבוהה יותר לצפייה בתוכן חינוכי ולצפייה משותפת עם ההורים, שיכולים להסביר לילדים את התוכן ולתווך אותו בעבורם (Ribner et al., 2017).

דאגות כלכליות של ההורים ופרקטיקות הורות

מחקרים הצביעו על מתאם חיובי בין מתח על רקע מצב כלכלי לבין עקה, דיכאון וחרדה בקרב הורים, ומצאו שהאחרונים הם גורם מתווך בקשר שבין אתגרים כלכליים להורות פחות מעורבת (Leinonen et al., 2003; Puff & Renk, 2014). על פי מודל העקה המשפחתית (Family Stress Model), קשיים כלכליים במשפחה פוגעים ברווחה הפסיכולוגית של ההורים ופגיעה זו עלולה לגרום לשינוי בדפוסי ההורות ולהשפיע באופן שלילי על ילדיהם (Conger et al., 1994, 2010; Scaramella et al., 2008). הכנסה נמוכה ודאגות כלכליות מקושרות בין היתר גם לקושי של ההורים באכיפת כללי התנהגות על ילדיהם (Mistry et al., 2002).

עוד נמצא בקרב הורים ממעמד הביניים שעקה כלכלית מקושרת לעקה הורית, הנובעת מתחושה שאין להם יכולת, או די משאבים, לספק באופן הולם את צורכי ילדיהם (Crnic et al., 2005). נמצא כי עקה הורית היא גורם מתווך בקשר בין אירועים כלכליים שליליים לבעיות התנהגות אצל ילדים, וכי היא קשורה גם לקושי של הורים להציב לילדיהם גבולות (Puff & Renk, 2014).

עקה יכולה לאתגר גם את יכולתם של הורים לספק לילדיהם גירויים אינטלקטואליים. כך למשל, הורים בעלי הכנסה נמוכה ערים לחשיבות של טיפוח פעילויות כמו קריאה אצל ילדיהם, והיו רוצים לעסוק בפעילויות אלו, אבל הסיכוי שיעשו כן נמוך יותר משום שדיכאון וחרדה פוגעים ביכולתם להתמקד בתוצאות ארוכות טווח ולנקוט הורות מעורבת (Kalil & Ryan, 2020).

מחקרים אחדים בחנו את הקשר בין מצב רגשי של ההורים לשימוש במסכים בקרב ילדים צעירים. מחקר שנעשה בשנת 2003 על 295 ילדי גן הראה שבקרב ילדים לאימהות בעלות תסמינים של דיכאון קליני היה שיעור גבוה יחסית של צפייה בטלוויזיה יותר

משלוש שעות ביום (Burdette et al., 2003). הקשר הזה בין דיכאון אימהי לזמן מסך של ילדים הודגם גם במחקרים אחרים (Madigan et al., 2019). במחקר שבחן 146 ילדים ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה שלומדים במרכזים ייעודיים לגיל הרך (Head Start centers) בארצות הברית נמצא קשר בין מיעוט לחצים בחיי ההורה לבין מגבלות רבות יותר על זמן מסך של ילדים (Lampard et al., 2013).

התפרצות הקורונה: החמרה במצב הכלכלי, דאגות הוריות ושימוש של ילדים במסכים

התפרצות הקורונה אתגרה את חיי המשפחה במגוון דרכים, כאמור, כאשר בעקבות המגפה נסגרו מסגרות החינוך לתקופות ארוכות, הוגבלו הקשרים החברתיים, וההורים נעשו המטפלים היחידים של פעוטות וילדי גן. בו בזמן, דווקא כשילדיהם הצעירים היו זקוקים להם יותר מכול איבדו הורים רבים את עבודתם או חוו קיצוצים בשכר ונאלצו להתמודד עם דאגות כלכליות מכבידות, בעוד אחרים נאלצו "ללהטט" בין טיפול בילדים במשרה מלאה ובין עבודה. בנסיבות אלו סיפקו המסכים להורים פתרון נוח לצורך להעסיק את הילדים בעוד הם עצמם מתמודדים עם דאגות פרנסה, לחצים ומצוקות אחרות.

במישור הכלכלי, המשבר השפיע על הכנסותיהן של משפחות רבות. שיעורי האבטלה בישראל (כולל חל"ת) עלו בזמן המגפה ביותר מ-30% (זונטג ואחרים, 2020), ומספר העסקים שנסגרו גדל ב-50% בהשוואה לשנת 2019.¹ הקשיים הכלכליים לא פסחו גם על משפחות עם ילדים: סקר שנערך לאחרונה בקרב הורים לילדים בני 18 ומטה מראה שיותר מ-70% מהם חוו הידרדרות כלכלית כלשהי מאז התחילה המגפה, וכשליש דיווחו על הידרדרות במידה רבה או רבה מאוד (מן, 2020). סקר נוסף בקרב הורים לילדים בגיל הרך מצביע על שיעור דומה (מעל 70%) של משפחות שההכנסות בהן ירדו (בן-דוד, 2020).

בישראל שיעורי ההשתתפות של ילדים במסגרות חינוך לגיל הרך גבוהים מאוד (וקנין, 2020), כמו גם המעורבות של המשפחה המורחבת, ובייחוד הסבים והסבתות, בטיפול בילדים, ולכן המצב שבו ילדים צעירים רבים בילו אך ורק עם הוריהם עשירים וארבע שעות ביממה הוא מאוד לא שגורתי. מכיוון שהסגרים והריחוק החברתי הגבילו את הגישה לצורות רבות של בידור ופעילויות עם ילדים, כגון מוזיאונים, פעלתונים (גי'מבורי), מפגשי חברים, ספורט וחוגים אחרי שעות הלימודים, עלה השימוש במסכים בזמן המגפה לדיון מחודש בקרב אנשי מקצוע. האקדמיה האמריקנית לרפואת ילדים (AAP) הצהירה כי המגבלות על שעות מסך צריכות להיות גמישות יותר בזמן המגפה והמליצה שההורים יתמקדו בפיקוח על איכות התוכן ובצפייה משותפת עם הילדים, ובו בזמן יקפידו שהילדים יעסקו די זמן

1 ראו [Israel Economic Snapshot – Summary of 2020 and Forecast for 2021](#) באתר של Dun & Bradstreet.

בפעילות מחוץ למסך כגון פעילות גופנית, פעילות יצירתית ותקשורת (AAP, 2020). וונדרלו ועמיתיה (Vanderloo et al., 2020) מציעים לנקוט בזמן המגפה גישה של "בקרת נזקים" כלפי זמן מסך – גישה שמעודדת הורים למצוא פתרונות המתאימים למשפחתם ובו בזמן להפחית את הנזק המיוחס למסכים. הכותבים המליצו על דוגמה הורית לשימוש הולם במסכים, על צפייה משותפת ועל תכנים חינוכיים, וכן על קיום זמן משפחתי נטול מסכים.

לסיכום, הספרות המחקרית מצביעה על כך שרמות העקה של ההורים משפיעות על התנהגותם ההורית, ובכלל זה על יכולתם להציב לילדים גבולות – בין השאר על זמן מסך, שכפי שנאמר לעיל, עלול לגרום לעיכוב בהתפתחות הקוגניטיבית והרגשית. העקה ההורית, בתורה, מושפעת מדאגות כלכליות, אשר יש יסוד להניח שהתגברו בעקבות אובדן ההכנסה שחוו משפחות רבות בזמן הקורונה והמשבר הכלכלי המלווה אותה. נוסף על כך ידוע שיש הבדלים חברתיים-כלכליים בשימוש של ילדים במסכים. נוכח הגידול בזמן השימוש של ילדים במסכים ורמות העקה הגבוהות של ההורים בזמן הסגר חשוב לחקור את הקשר בין משתנים אלו בנסיבות הקיצוניות הללו ולזהות הבדלים חברתיים-כלכליים הקשורים אליהם.

לאור כל זאת התמקדנו במחקר זה בבחינת שלוש שאלות מרכזיות בהקשר הישראלי בתקופת הקורונה: האם יש קשר בין עקה פסיכולוגית הורית לשימוש של ילדים במסכים? האם יש קשר בין רקע חברתי-כלכלי לשימוש של ילדים צעירים במסכים בזמן הסגר? והאם יש קשר בין רמות העקה ההורית בזמן הסגר לרקע החברתי-כלכלי?

נתונים

הסגר הראשון של 2020 הוכרז בישראל ב-14 במרץ ונמשך עד אמצע מאי. בתקופה זו ערכנו סקר אינטרנטי שהופץ מ-5 באפריל במשך כשבוע. השאלונים הופצו במספר ערוצים, כגון קבוצות WhatsApp ופייסבוק של הורים במגוון קהילות וערים ברחבי המדינה, ובאמצעות ארגונים שפעילים בתחום הגיל הרך. השאלון נועד להורים לילדים בני 1-6. המשיבים התבקשו למלא את השאלון ביחס לילד הצעיר ביותר שלהם שגילו בטווח הגילים הזה. השאלון עסק בכמה נושאים שקשורים לחיים ולשגרת היומיום של ילדים צעירים והוריהם במהלך הסגר, ובכלל זה היקף השימוש במסכים, פעילויות אחרות של הורים וילדים, וכן מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים של ההורים, מצבם התעסוקתי ומצבם הרגשי.

המדגם

מתוך 1,300 שאלונים שמולאו, 1,098 כללו מידע על כל המשתנים המעורבים בניתוח. מדגם זה אינו מייצג את אוכלוסיית ההורים לילדים צעירים בישראל: שיעור הערבים במדגם עומד על 38%, כמעט כפול משיעורם באוכלוסייה בישראל, ושיעור ההורים שיש להם השכלה אקדמית ממכללה או מאוניברסיטה עומד על 77% מכלל המשיבים, אף ששיעורם בקבוצות הגיל המקבילות באוכלוסייה עומד על פחות מ-50% (הלמ"ס, 2020). כדי לצמצם את השפעתם של שני גורמי ההטיה הללו השתמשנו במשקלות, שחושבו כיחס בין שיעורן של קבוצות האוכלוסייה במדגם (אחוז האימהות הערביות והלא-ערביות בעלות תואר אקדמי או ללא תואר כזה) לשיעורן של קבוצות בנות השוואה בסקר כוח אדם של הלמ"ס² (אימהות לילדים צעירים בלבד). באופן ספציפי, משקלו של משיב / חושב כך:

$$W_i(s,a) = Plfs(s,a) / Pd(s,a)$$

כש- $Pd(s,a)$ הוא חלקן של אימהות בנתונים שלנו שהן ערביות או יהודיות ובעלות השכלה גבוהה או פחות, ו- $Plfs(s,a)$ הוא השיעור המקביל של אימהות בסקר של הלמ"ס. בהמשך אנחנו מציגים הן תוצאות משוקללות והן תוצאות לא משוקללות.

משתנים

המשתנה התלוי במחקר הוא שימוש של ילדים במסכים. ההורים התבקשו לדווח באיזו מידה (1) צפייה בטלוויזיה ו(2) משחק במחשב/טאבלט/טלפון חכם הם חלק משגרת היום של הילד הצעיר ביותר שלהם בזמן הסגר, באמצעות סולם בעל 4 דרגות (1 = כלל לא; 4 = חלק גדול מהיום). סכום התשובות תוקנן למדד בעל ממוצע 0 וסטיית תקן של 1 (להלן: "מסכים"). כך, ערך שלילי במדד זה מציין שימוש נמוך מן הממוצע במסכים וערך חיובי מציין שימוש גבוה מן הממוצע. נוסף על כך הגדרנו שני משתנים שמודדים את היקף הצפייה בטלוויזיה בלבד. הראשון הוא משתנה דמה (כלומר משתנה בעל ערכים 0 ו-1) שמציין אם הילד צופה בטלוויזיה במידה כלשהי. הערך 1 במשתנה זה מציין ילדים שתשובת הוריהם לשאלה (1) בשאלון הייתה מעל 1 (קרי 2, 3 או 4). המשתנה השני הוא משתנה דמה שמבחין בין ילדים שצופים בטלוויזיה חלק גדול מן היום (התשובה לשאלה (1) בשאלון הייתה 4) לילדים אחרים.

המשתנה הבלתי תלוי העיקרי הוא מידת העקה הפסיכולוגית של ההורה, הנמדדת כסכום של ארבע שאלות שבהן התבקשו המשיבים לדווח, בסולם של 1 עד 5, עד כמה הם הרגישו בודדים, מדוכאים וחרדים, ובאיזו מידה סבלו מהפרעות שינה בזמן הסגר (אלפא קרונברג=0.82).

עוד התבקשו ההורים לדרג את ההכנסה של משפחתם לפני הקורונה בסולם של 1 עד 5 בהשוואה לממוצע ההכנסה בכלל האוכלוסייה לפי תפיסתם. על בסיס התשובה יצרנו משתנה דמה שמציין שהמשיב או המשיבה סברו שההכנסה של משפחתם לפני הקורונה הייתה נמוכה מן ההכנסה הממוצעת באוכלוסייה הכללית. "השכלת ההורים" היא משתנה דמה שבו הערך 1 ניתן אם לאחד מהורי הילד יש תואר אקדמי. "קבוצה אתנית" היא משתנה דמה שבו הערך 1 מציין ערביות. המשיבים זוהו כערבים אם הם בחרו לענות על השאלון בערבית (ולא בעברית), והשיבו שאינם יהודים.

בניתוח הרב-משתני נכללים גם שלושה משתני פיקוח: "מספר ילדים" מתייחס למספר הילדים של המשיב; "גיל הילד" הוא גיל הילד הנדון בשנים; ו"אובדן הכנסה" הוא משתנה דמה שבו 1 מציין שהמשיב דיווח על אובדן ההכנסה שלו או של בן או בת זוגו או חלק ממנה במהלך הסגר.

תוצאות

לוח 1 מציג ממוצעים וסטיות תקן של המשתנים הן במדגם המשוקלל והן במדגם הלא-משוקלל. כצפוי, יש הבדלים ניכרים בין המדגם המשוקלל למדגם הלא-משוקלל בפרופורציה של המשתנים ערביות (קבוצה אתנית) והשכלת הורים (כיוון שהמשקלים חושבו לארבעה תאים שהוגדרו על פי השתייכות אתנית [ערבים/יהודים] והשכלת הורים), אבל בממוצעים ובסטיות התקן של כל שאר המשתנים יש רק הבדלים מזעריים בין המדגמים. בולט במיוחד בלוח חלקם הגדול של המשיבים שדיווחו על אובדן הכנסה בזמן המגפה (כשני שלישים מן המדגם).

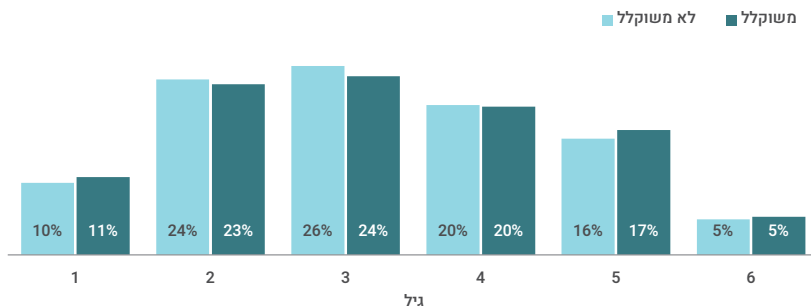
כפי שהוזכר לעיל, המלצת ארגוני הבריאות בנוגע להגבלות על שימוש במסכים תלויה בגיל הילד (הר"י, 2014; WHO, 2019; Hill et al., 2016; Ponti et al., 2017). על פי רוב ההמלצה היא למנוע לגמרי שימוש במסכים בקרב ילדים עד גיל שנתיים ולהגביל את השימוש של ילדים מבוגרים יותר. תרשים 1 מציג את ההתפלגות הגילית של ילדים במדגם הנוכחי. בתרשים מוצגות ההתפלגות המשוקללת וההתפלגות הלא-משוקללת. ניתן לראות שכ-10% מן הילדים במדגם הם בני פחות משנתיים, ורבע נוסף הם מתחת לגיל שלוש. תרשים 2 מציג את השימוש הממוצע במסכים לפי גיל. ההבדלים בין הממוצעים המשוקללים לממוצעים הלא-משוקללים של מסכים אינם מפתיעים בהתחשב בכך שהורים ללא השכלה אקדמית, שעל פי הספרות ילדיהם נוטים לצפות במסכים ולשחק בהם לעיתים קרובות יותר, מיוצגים במדגם בייצוג חסר. ניתן לראות שהשימוש במסכים עולה עם גיל הילדים. לצערנו, מדד השימוש במסכים במחקר הוא יחסי, ולכן אנחנו יכולים להשוות את השימוש במסכים בקבוצות גיל שונות אבל איננו יכולים למדוד זמן שימוש במסכים בפועל – כלומר אין לנו דרך לאמוד באיזו מידה ההורים נשמעים להמלצות ארגוני הרופאים.

לוח 1. ממוצעים וסטיות תקן של משתנים (מדגם משוקלל ולא משוקלל)

משתנים	ערכים	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן
		מדגם משוקלל (N= 1,095)		מדגם לא משוקלל (N= 1,098)	
מסכים	טווח: -1.57 עד 2.69	0.16	1.10	0.02	1.00
צופה בטלוויזיה במידה כלשהי	1 = כן	0.82	0.39	0.83	0.37
צופה בטלוויזיה חלק גדול מהיום	1 = כן	0.10	0.30	0.07	0.25
ערבי	1 = כן	0.21	0.40	0.38	0.49
גיל הילד	בשנים; טווח: 1 עד 6	3.25	1.39	3.23	1.36
מספר ילדים	טווח: 1 עד 10	2.61	1.43	2.62	1.41
השכלת הורים	1 = השכלה גבוהה	0.59	0.49	0.77	0.42
הכנסה נמוכה לפני הקורונה	הערכה עצמית; 1 = נמוך מן הממוצע	0.16	0.37	0.14	0.35
אובדן הכנסה	1 = המשיב/ה או בן או בת זוגו איבדו את הכנסתם	0.68	0.47	0.66	0.47
עקה פסיכולוגית של ההורה	טווח: 1 עד 5	2.52	1.09	2.61	1.07

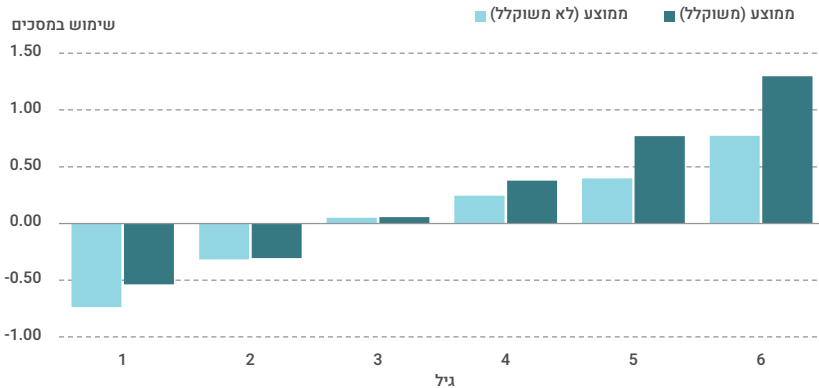
מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

תרשים 1. התפלגות השכיחות של גיל הילד (מדגם משוקלל ולא משוקלל)

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

תרשים 2. ממוצעי השימוש במסכים לפי גיל הילד (מדגם משוקלל ולא משוקלל)

מקור: נכון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

שימוש במסכים, רקע חברתי-כלכלי ועקה פסיכולוגית של ההורים

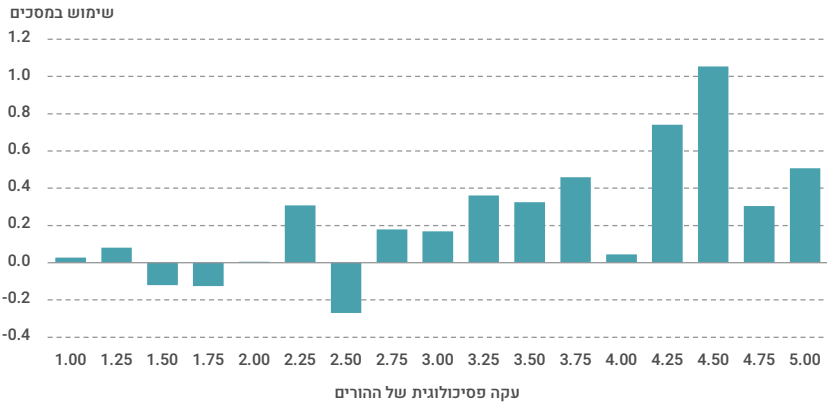
תרשים 3 מראה שיש מתאם בין השימוש של ילדים במסכים ובין העקה הפסיכולוגית של ההורים. המתאם הוא חיובי ומובהק, אם כי לא גבוה במיוחד ($r=0.179$; $p<0.01$), והוא מצביע על כך שהשימוש במסכים היה נרחב יותר בממוצע בקרב ילדים שהוריהם דיווחו על רמות עקה גבוהות יותר.

בלוח 2 מוצגות תוצאות רגרסיות רב-משתניות של שימוש של ילדים במסכים במדגם המשוקלל והלא-משוקלל. התוצאה החשובה ביותר עבורנו בלוח הזה היא האומדים החיוביים והמובהקים של מקדמי העקה הפסיכולוגית. אפשר לשער שתוצאה זו משקפת השפעה שלילית של העקה על היכולת הרגשית של ההורים להציב לילדיהם גבולות, כפי שנטען בספרות (Puff & Renk, 2014). עוד תוצאה חשובה התואמת ממצאים קודמים היא הקשר השלילי שמוצג כאן בין השכלת ההורים לשימוש במסכים. מעניין כי בפיקוח על המשתנים האחרים במודל, מדד השימוש במסכים נמוך יותר בקרב ילדים ערבים לעומת ילדים יהודים במדגם שלנו.³

³ תוצאה זו יכולה לנבוע ממגוון גורמים: ייתכן שמשקי הבית הגדולים יותר של האוכלוסייה הערבית מעסיקים את הילדים בפעילויות אחרות מלבד צפייה במסכים, או שהזמינות של המסכים במשקי הבית הערביים נמוכה יותר. בניתוחים שלא פורסמו אמדנו רגרסיות נפרדות לערבים וליהודים ולא מצאנו הבדלים מהותיים במקדמים של עקת ההורים או ההשכלה שלהם, אף שההשכלה בקרב הערבים נמוכה יותר.

עוד ניתן לראות כי הקשר החיובי בין שימוש במסכים לגיל שהוצג בתרשים 2 עומד בעינו גם כאן, לאחר פיקוח על שאר משתני הרקע.⁴

תרשים 3. ממוצעי השימוש במסכים לפי רמת העקה הפסיכולוגית של ההורה (מדגם משוקלל)

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

4 תוצאה זו לא השתנתה כאשר בניתוח שלא פורסם הגדרנו את גיל הילד כסדרה של משתני דמה ולא כמשתנה רציף. נוסף על כך אמדנו את הרגרסיות בנפרד לקבוצות הגיל 1-2, 3-4 ו-5-6 (ראו לוח 1א בנספח) ומצאנו מתאם מובהק בין כל שנת גיל נוספת לשימוש נרחב יותר במסכים. התוצאות מראות מקדם שלילי להשכלת הורים ומקדם חיובי לעקה פסיכולוגית של הורים, מלבד בקבוצת גילי 5-6.

לוח 2. תוצאות רגרסיה רב-משתנית להסבר היקף השימוש במסכים

משתנים	מדגם לא משוקלל (1)	מדגם משוקלל (2)
גיל הילד	0.271*** (0.021)	0.342*** (0.032)
עקה פסיכולוגי של ההורה	0.132*** (0.026)	0.162*** (0.0430)
אובדן הכנסה	-0.024 (0.059)	0.031 (0.082)
השכלת ההורים	-0.249*** (0.074)	-0.355*** (0.114)
ערבי	-0.166** (0.065)	-0.315*** (0.102)
הכנסה נמוכה	-0.064 (0.082)	-0.073 (0.129)
מספר ילדים	0.005 (0.021)	-0.044 (0.034)
קבוע	-0.937*** (0.139)	-0.984*** (0.195)
תצפיות	1,098	1,095
R ²	0.167	0.256

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב
 ***p < 0.01; **p < 0.05

זמן מסך פסיבי

הניתוח בסעיף הקודם התמקד במדד מסכים מתוקנן, שנבנה על בסיס שתי שאלות בשאלון שנבדלות זו מזו בסוג המכשיר. ספרות המחקר ייחסה את הנזק הגדול ביותר להתפתחות הילד לשימוש פסיבי במסכים (Hu et al., 2020). צפייה בטלוויזיה (שאלה 1 להלן) מייצגת במידה רבה שימוש פסיבי במסכים. כעת נבחן אם הקשר בין צורה זו של שימוש לבדה לבין המשתנים הבלתי תלויים שונה באופן כלשהו מהקשרים שנמצאו ביניהם לבין מדד המסכים הכולל. כאמור, הגדרנו שני משתני צפייה בטלוויזיה, על פי גיל הילד: "צפייה כלשהי בטלוויזיה" לבני 1-2 ו"צפייה במשך חלק גדול של היום" לבני 3 ומעלה. משתנים תלויים אלו נועדו לזהות את התנהגות המסכים הנחשבת מזיקה ביותר. בלוח 3 מוצגות רגרסיות לוגיסטיות עבור שני המדדים הללו. מגמת הקשר בין צפייה בטלוויזיה ובין השכלת ההורים ורמת העקה שלהם דומה לזו שעלתה מן הלוח הקודם:

השכלה גבוהה קשורה לסיכוי נמוך יותר לצפייה כלשהי בטלוויזיה בגילי 1-2 ולבילוי חלק גדול מן היום מול הטלוויזיה בגילי 3 עד 6, ורמת העקה של ההורה קשורה לסיכוי גבוה יותר לצפייה בטלוויזיה. ראוי לציין כאן הבדל לא מוסבר שנמצא בין ערבים ליהודים במשתני הצפייה בטלוויזיה: בפיקוח על שאר המשתנים, בעוד סיכוייהם של ילדים ערבים בני 1-2 לצפות בטלוויזיה גבוהים יותר מאלו של ילדים יהודים בגילים אלו, סיכוייהם של ילדים ערבים בני 3-6 לצפייה אינטנסיבית פחותים משל ילדים יהודים בני גילם.⁵

לוח 3. רגרסיות לוגיסטיות של צפייה בטלוויזיה

צופה בטלוויזיה חלק ניכר מן היום	צופה בטלוויזיה במידה כלשהי	צופה בטלוויזיה חלק ניכר מן היום	צופה בטלוויזיה במידה כלשהי	
גילי 3-6, משוקלל	גילי 1-2, משוקלל	גילי 3-6, לא משוקלל	גילי 1-2, לא משוקלל	
0.471** (0.206)	1.082*** (0.388)	0.199 (0.138)	1.276*** (0.274)	גיל הילד
0.595*** (0.175)	0.269 (0.175)	0.458*** (0.124)	0.377*** (0.134)	עקה פסיכולוגית של ההורה
0.155 (0.403)	-0.506 (0.340)	0.0937 (0.289)	-0.121 (0.263)	אובדן הכנסה
-0.933** (0.411)	-0.768 (0.468)	-1.135*** (0.347)	-1.101*** (0.427)	השכלת ההורים
-1.928*** (0.475)	1.555*** (0.463)	-1.987*** (0.402)	1.165*** (0.339)	ערבי
-0.0641 (0.541)	-0.807 (0.551)	0.0655 (0.381)	-0.626 (0.382)	הכנסה נמוכה
0.0492 (0.126)	-0.306** (0.136)	0.0642 (0.101)	-0.121 (0.108)	מספר ילדים
-4.900*** (1.072)	-0.117 (0.883)	-3.229*** (0.862)	-1.233* (0.711)	קבוע
727	368	730	368	תצפיות

***p < 0.01; **p < 0.05; *p < 0.1

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

5 הניתוח המשוקלל והלא-משוקלל הניב תוצאות דומות, מלבד בנוגע לארבעה מקדמים (מתוך 28), שהיו מובהקים באחד אבל לא באחר, אף שהיו דומים בכיוונם.

רקע חברתי-כלכלי ועקה פסיכולוגית של הורים

הממצאים המוצגים בלוח 2 ובלוח 3 הראו שבזמן הסגר שימוש במסכים היה גבוה יותר במשפחות פחות משכילות, וגבר ככל שרמת העקה של ההורים הייתה גבוהה יותר. בלוח 4 אנחנו מראים שהורים בעלי הכנסה נמוכה והורים ערבים צפויים לסבול מעקה פסיכולוגית גבוהה יותר בהשוואה להורים מהשכבות הגבוהות.

לוח 4. תוצאות רגרסיה רב-משתנית להסבר העקה הפסיכולוגית של ההורה

מדגם משוקלל	מדגם לא משוקלל	
-0.004 (0.104)	0.077 (0.067)	אובדן הכנסה
-0.046 (0.130)	-0.103 (0.085)	השכלת ההורים
0.512*** (0.111)	0.367*** (0.073)	ערבי
0.257* (0.151)	0.241** (0.094)	הכנסה נמוכה
-0.054 (0.038)	-0.024 (0.024)	מספר ילדים
2.539*** (0.189)	2.521*** (0.120)	קבוע
1,095	1,098	תצפיות
0.045	0.045	R ²

***p < 0.01; **p < 0.05; *p < 0.1

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב

סיכום ודיון

מטרתו העיקרית של מחקר זה הייתה לבחון את השימוש במסכים בקרב ילדים צעירים בזמן סגר הקורונה בישראל. במחקר ובמסמכי מדיניות רווחת העמדה ששימוש במסכים עלול לגרום לעיכוב בהתפתחות האופטימלית של ילדים, בייחוד בשנים הראשונות לחיים. בזמן הסגר מוסדות החינוך לא פעלו וחלק גדול מן הפעילות הכלכלית הושעתה, ועקב כך משפחות רבות נאלצו לשהות בבתיהן שבועות ארוכים. בבתיים רבים התפתחה אווירה של לחץ ומתח ורבים מן ההורים התפתו להושיב את ילדיהם מול מסכי הטלוויזיה או מסכים אחרים. בחנו את היקף השימוש של ילדים צעירים בני 1-6 במסכים ואת הקשר בינו ובין העקה הפסיכולוגית שהתעוררה כנראה אצל רבים מההורים בזמן הסגר. כמו כן בחנו את הקשרים של הרקע החברתי-כלכלי הן למידת השימוש במסכים של ילדים והן לרמות העקה של ההורים.

הממצא העיקרי של המחקר הוא שילדים שהוריהם חוו רמות עקה גבוהות יותר בילו בממוצע יותר מול מסכים בזמן הסגר. ממצא זה מתיישב עם ממצאים שקושרים בין דיכאון אימהי לשימוש נרחב יותר במסכים אצל ילדיהן (Burdette et al., 2003; Madigan et al., 2019, 2020) ומצביע על קשר בין מצוקה כללית של הורים, ולא רק תסמיני דיכאון קליני, להתנהגות מסכים. נוסף על כך, וכמצופה, מצאנו שרמת העקה הפסיכולוגית של ההורים גבוהה יותר בקרב ערבים ובקרב משפחות שהכנסתן נמוכה יחסית.

הממצאים מצביעים גם על כך ששימוש של ילדים במסכים נפוץ יותר בשכבות חברתיות נמוכות – דבר העולה בקנה אחד עם הראיות שדווח עליהן במחקרים קודמים שבחנו את הקשר בין המצב החברתי-כלכלי של ההורים וזמן המסך של ילדים (Lareau, 2011; Määttä et al., 2017; Wijtzes et al., 2012). בין היתר מצאנו הבדלים חברתיים-כלכליים בסיכוי שפעוטות בני 1-2 יצפו בטלוויזיה. ממצא זה חשוב משום שכל זמן מסך בגילים אלו נחשב מזיק (הר"י, 2014; Ponti et al., 2017; WHO, 2019). מצאנו גם הבדלים חברתיים-כלכליים בצפייה אינטנסיבית (חלק גדול מהיום) בטלוויזיה בקרב ילדים בני 3-6, שגם היא מזיקה להתפתחות הילד על פי הספרות (Foster & Watkins, 2010; McArthur et al., 2020).

כיוון ששימוש במסכים פוגע ברווחתם ובהתפתחותם של ילדים, בייחוד בגיל הרך, הממצאים שדווחו במאמר זה מדגימים מנגנון שבו מגפת הקורונה, המשבר הכלכלי שהיא גרמה והשהיית מוסדות החינוך הזיקו להתפתחותם של ילדים צעירים, ובתוך כך תרמו להעמקת אי השוויון החברתי-כלכלי.

המחקר הנוכחי אינו נטול מגבלות. ראשית, אין לנו מדידת בסיס (קדם-קורונה) של עקה הורית עבור המשיבים. לכן אנחנו מתבססים על ההנחה המובלעת שהקורונה הגבירה את רמת העקה של המשתתפים במדגם שלנו כמו באוכלוסייה הכללית.

בנוסף, המשיבים לא נדגמו באמצעות דגימה הסתברותית אלא באמצעות סקר אינטרנטי שהופץ ברשתות מגוונות (ופנייה לאוכלוסיות שונות במכוון), והתוצאה הייתה ייצוג יתר לערבים ולבעלי השכלה אקדמית. ניסינו לתקן את הטיות הדגימה האלה על ידי הצגת תוצאות הניתוחים במדגם משוקלל נוסף על התוצאות שנאמדו במדגם הלא-משוקלל. אין ספק שזהו פתרון חלקי בלבד, אך בהתחשב במגבלות הסגר זו הייתה הדרך המתאימה ביותר לאיסוף נתונים יעיל ומהיר.

על אף מגבלות אלו, הממצא העיקרי על פיו המצב הרגשי של ההורים קשור לשימוש של ילדים במסכים – הוא עקבי, ויש לו גם השלכות כלליות יותר. אין ספק שגם בתנאים רגילים הורים חווים עקה רגשית, אף שכאמור הגיוני להניח שעקה זו גברה במהלך משבר הקורונה. לכן סביר שהממצאים שלנו יהיו תקפים גם במצבי שגרה: עקה פוגעת בזמינות הרגשית של ההורים, והיעדר הזמינות מגביר את השימוש במסכים, אשר פוגע בהתפתחות הילד. לפיכך חשוב שמחקרים העוסקים בהתפתחות ילדים, הורות ואי שוויון בחינוך, אם בזמן משבר ואם בזמנים רגילים, יתחשבו לא רק במאפיינים החברתיים-כלכליים של ההורים אלא גם ברווחתם הרגשית.

מקורות

- בן-דוד, נ' (20 בדצמבר, 2020). [מציאות הקורונה של משפחות עם ילדים בגיל הרך](#). הג'וינט. הלמ"ס (2020). סקר כוח אדם, 2018. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- הר"י (2014). [מניעת חשיפה למדיה בתינוקות מתחת לגיל שנתיים](#). ההסתדרות הרפואית בישראל.
- וקנין, ד' (2020). [מסגרות חינוך לגיל הרך בישראל בהשוואה בין-לאומית: שיעורי השתתפות, תעסוקת אימהות, מדדי איכות והישגים עתידיים](#). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- זונטג, נ', אפשטיין, ג', ווייס, א' (2020). [שוק העבודה בישראל 2020 על רקע משבר הקורונה: מבט-על](#). בתוך: א' וייס (עורך), [דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2020](#) (עמ' 173–197). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.
- מן, י' (2020). [הורים עובדים במשבר הקורונה: ממצאים מסקר הורים, סקירה משווה והמלצות מדיניות](#). קרן ברל כצנלסון.
- AAP (2020). [Finding Ways to Keep Children Occupied During These Challenging Times](#). American Academy of Pediatrics.
- Burdette, H. L., Whitaker, R. C., Kahn, R. S., & Harvey-Berino, J. (2003). Association of maternal obesity and depressive symptoms with television-viewing time in low-income preschool children. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 157(9), 894–899.
- Christakis, D. A., Benedikt Rmirez, J. S., Ferguson, S. M., Ravinder, S., & Ramirez, J. M. (2018). [How early media exposure may affect cognitive function: A review of results from observations in humans and experiments in mice](#). *PNAS*, 115(40), 9851–9858.
- Conger, R. D., Conger, K. J., & Martin, M. J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 685–704.
- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O., & Simons, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process, and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65(2), 541–561.
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14, 117–132.
- Foster, E. M., & Watkins, S. (2010). The value of reanalysis: TV viewing and attention problems. *Child Development*, 81, 368–375.
- Guryan, J., Hurst, E., & Kearney, M. (2008). [Parental education and parental time with children](#). *Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 23–46.

- Hill, D., Ameenuddin, N., Chassiakos, Y. R., Cross, C., Radesky, J. S., Hutchinson, J. W., Boyd, R., Mendelson, R., Moreno, M., Smith, J., & Swanson, W. S. (2016). [Media and young minds](#). *Pediatrics*, 138(5).
- Hish, A. J., Wood, C. T., Howard, J. B., Flower, K. B., Yin, H. S., Rothman, R. L., Delamater, A. M., Sanders, L. M., Bian, A., Schildcrout, J. S., & Perrin, E. M. (2020). Infant television watching predicts toddler television watching in a low-income population. *Academic Pediatrics*.
- Hu, B. Y., Johnson, G. K., Teo, T., & Wu, Z. (2020). Relationship between screen time and Chinese children's cognitive and social development. *Journal of Research in Childhood Education*, 34(2), 183–207.
- Hutton, J. S., Dudley, J., Horowitz-Kraus, T., Dewitt, T., & Holland, S. K. (2020). Associations between screen-based media use and brain white matter integrity in preschool-aged children. *JAMA Pediatrics*, 174(1), 1–10.
- Kalil, A., Ryan, R., & Corey, M. (2012). Diverging destinies: Maternal education and the developmental gradient in time with children. *Demography*, 49(4), 1361–1383.
- Kalil, A., & Ryan, R. (2020). Parenting practices and socioeconomic gaps in childhood outcomes. *Future of Children*, 30(1), 29–54.
- Kalil, A., Ziol-Guest, K. M., Ryan, R. M., & Markowitz, A. J. (2016). [Changes in income-based gaps in parent activities with young children from 1988 to 2012](#). *AERA Open*, 2(3), 1–17.
- Lampard, A. M., Jurkowski, J. M., & Davison, K. K. (2013). Social-Cognitive predictors of low-income parents' restriction of screen time among preschool-aged children. *Health Education and Behavior*, 40(5), 526–530.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. University of California Press.
- Leinonen, J. A., Solantaus, T. S., & Punamäki, R. L. (2003). Parental mental health and children's adjustment: The quality of marital interaction and parenting as mediating factors. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(2), 227–241.
- Määttä, S., Kaukonen, R., Vepsäläinen, H., Lehto, E., Ylönen, A., Ray, C., Erkkola, M., & Roos, E. (2017). [The mediating role of the home environment in relation to parental educational level and preschool children's screen time: A cross-sectional study](#). *BMC Public Health*, 17(1), 1–11.
- Madigan, S., Browne, D., Racine, N., Mori, C., & Tough, S. (2019). Association between screen time and children's performance on a developmental screening test. *JAMA Pediatrics*, 173(3), 244–250.
- Madigan, S., McArthur, B. A., Anhorn, C., Eirich, R., & Christakis, D. A. (2020). Associations between screen use and child language skills: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 174(7), 665–675.

- McArthur, B. A., Browne, D., Tough, S., & Madigan, S. (2020). Trajectories of screen use during early childhood: Predictors and associated behavior and learning outcomes. *Computers in Human Behavior, 113*, 106501.
- Mistry, R. S., Vandewater, E. A., Huston, A. C., & McLoyd, V. C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: The role of family process in an ethnically diverse low-income sample. *Child Development, 73*(3), 935–951.
- Pagani, L. S., Lévesque-Seck, F., & Fitzpatrick, C. (2016). Prospective associations between televiewing at toddlerhood and later self-reported social impairment at middle school in a Canadian longitudinal cohort born in 1997/1998. *Psychological Medicine, 46*(16), 3329.
- Ponti, M., Bélanger, S., Grimes, R., Heard, J., Johnson, M., Moreau, E., Norris, M., Shaw, A., Stanwick, R., Van Lankveld, J., & Williams, R. (2017). [Screen time and young children: Promoting health and development in a digital world](#). *Paediatrics & Child Health, 22*(8), 461–477.
- Puff, J., & Renk, K. (2014). Relationships among parents' economic stress, parenting, and young children's behavior problems. *Child Psychiatry and Human Development, 45*(6), 712–727.
- Radesky, J. S., Silverstein, M., Zuckerman, B., & Christakis, D. A. (2014). Infant self-regulation and early childhood media exposure. *Pediatrics, 133*(5), e1172–e1178.
- Ribner, A., Fitzpatrick, C., & Blair, C. (2017). [Family socioeconomic status moderates associations between television viewing and school readiness skills](#). *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 38*(3), 233–239.
- Richert, R. A., Robb, M. B., Fender, J. G., & Wartella, E. (2010). Word learning from baby videos. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 164*(5), 432–437.
- Scaramella, L. V., Sohr-Preston, S. L., Callahan, K. L., & Mirabile, S. P. (2008). A test of the Family Stress Model on toddler-aged children's adjustment among Hurricane Katrina impacted and nonimpacted low-income families. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 37*(3), 530–541.
- Suglia, S. F., Duarte, C. S., Chambers, E. C., & Boynton-Jarrett, R. (2013). Social and behavioral risk factors for obesity in early childhood. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 34*(8), 549–556.
- Taveras, E. M., Gillman, M. W., Kleinman, K. P., Rich-Edwards, J. W., & Rifas-Shiman, S. L. (2013). Reducing racial/ethnic disparities in childhood obesity: The role of early life risk factors. *JAMA Pediatrics, 167*(8), 731–738.
- Tomopoulos, S., Dreyer, B. P., Berkule, S., Fierman, A. H., Brockmeyer, C., & Mendelsohn, A. L. (2010). Infant media exposure and toddler development. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 164*(12), 1105–1111.

- Vanderloo, L. M., Carsley, S., Aglipay, M., Cost, K. T., Maguire, J., & Birken, C. S. (2020). Applying harm reduction principles to address screen time in young children amidst the COVID-19 pandemic. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 41*(5), 335–336.
- Wen, L. M., Baur, L. A., Rissel, C., Xu, H., & Simpson, J. M. (2014). [Correlates of body mass index and overweight and obesity of children aged 2 years: Findings from the healthy beginnings trial](#). *Obesity, 22*(7), 1723–1730.
- Wijtzes, A. I., Jansen, W., Kamphuis, C. B., Jaddoe, V. W., Moll, H. A., Tiemeier, H., Verhulst, F. C., Hofman, A., Mackenbach, J. P., & Raat, H. (2012). Increased risk of exceeding entertainment-media guidelines in preschool children from low socioeconomic background: The Generation R Study. *Preventive Medicine, 55*(4), 325–329.
- WHO (2019). [Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep](#). World Health Organization.
- Yang-Huang, J., Van Grieken, A., Moll, H. A., Jaddoe, V. W. V., Wijtzes, A. I., & Raat, H. (2017). Socioeconomic differences in children's television viewing trajectory: A population-based prospective cohort study. *PLoS ONE, 12*(12), e0188363.
- Zimmerman, F. J., & Christakis, D. A. (2005). Children's television viewing and cognitive outcomes. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 159*(7), 619–625.

נספח

לוח נ'1. תוצאות רגרסיה רב-משתנית להסבר היקף השימוש במסכים, לפי קבוצת הגיל של הילד

משוקלל		לא משוקלל				
גילי 6-5	גילי 4-3	גילי 2-1	גילי 6-5	גילי 4-3	גילי 2-1	
0.415**	0.268**	0.278**	0.342**	0.171**	0.418***	גיל הילד
(0.204)	(0.128)	(0.139)	(0.149)	(0.084)	(0.100)	
0.015	0.234***	0.151**	0.0221	0.176***	0.147***	עקה פסיכולוגית של ההורה
(0.097)	(0.070)	(0.066)	(0.058)	(0.039)	(0.045)	
-0.154	0.004	0.028	0.011	-0.133	0.033	אובדן הכנסה
(0.188)	(0.126)	(0.119)	(0.135)	(0.088)	(0.096)	
-0.610**	-0.248	-0.319*	-0.389**	-0.200*	-0.264**	השכלת הורים
(0.237)	(0.186)	(0.182)	(0.151)	(0.113)	(0.128)	
-0.999***	-0.267*	0.078	-0.503***	-0.231**	0.133	ערבי
(0.189)	(0.159)	(0.159)	(0.143)	(0.097)	(0.108)	
0.231	-0.124	-0.207	0.257	-0.114	-0.206	הכנסה נמוכה
(0.274)	(0.174)	(0.214)	(0.185)	(0.121)	(0.136)	
0.084	-0.075*	-0.040	0.042	-0.036	0.033	מספר ילדים
(0.082)	(0.045)	(0.047)	(0.048)	(0.030)	(0.038)	
1.145**	-0.074	-0.646***	0.691**	0.048	-1.021***	קבוע
(0.542)	(0.308)	(0.230)	(0.296)	(0.191)	(0.211)	
225	502	368	226	504	368	תצפיות
0.230	0.109	0.087	0.101	0.062	0.115	R ²

הערה: בלוח זה גיל הילד הוא משתנה דמה שמציין שהילד גדול בטווח הגילים. למשל, בקטגוריית גילאי 2-1 משתנה הדמה הוא 1 למי שמלאו לו שנתיים ולא שנה.

***p < 0.01; **p < 0.05; *p < 0.1

מקור: נבון ואחרים, מרכז טאוב | נתונים: סקר הורות בסגר הקורונה הראשון, מרכז טאוב